

2. osnovna šola Slovenska Bistrica

»Nič ni boljšega kot mir!« je rekel moj dedi

Raziskovalno področje: Zgodovina

Raziskovalna naloga

AVTORJA: Mai Primec in

Luka Rupnik

MENTORICA: Mojca Žunko

Slovenska Bistrica, 2019

ZAHVALA

Zahvaljujeva se vsem, ki so nama na kakršenkoli način pomagali pri nastajanju raziskovalne naloge. Za navdih za raziskovalno nalogo dediju gospodu Rupniku, vsem intervjuvancem, mentorici Mojci Žunko, ki naju je usmerjala, vodila in nama pomagala. Zahvaljujeva se tudi učitelju Janezu Ülenu, ki je poskrbel za jezikovni pregled naloge.

POVZETEK

Za raziskovalno nalogo z naslovom »Nič ni boljšega kot mir!« je rekel moj dedi sva se odločila, ker naju zanima zgodovina druge svetovne vojne in obdobje po njej. Navdih sva dobila od dedka, g. Rupnika, ki je obravnavano obdobje izkusil na lastni koži in vnuku Luki še dandanes govori, kako pomemben je mir oziroma svoboda.

Namen najine raziskovalne naloge je bilo raziskati vsakdanje življenje ljudi v prvih petih letih po drugi svetovni vojni (1945–1950) v Slovenski Bistrici. Zanimale so naju možnosti zaposlovanja, prehrana, šolanje, prosti čas, načini prevoza, odnos do cerkve in markantnejše stavbe našega mesta.

Hipoteze, ki sva jih določila, so bile naslednje:

- **HIPOTEZA 1:** Težko bo najti ustne vire.
- **HIPOTEZA 2:** Ljudje so ohranili vero in so kljub nasprotovanju oblasti hodili v cerkev.
- **HIPOTEZA 3:** V Slovenski Bistrici je bilo po vojni težko najti zaposlitev.
- **HIPOTEZA 4:** Tudi po vojni je ostala hrana omejena.

V teoretičnem delu sva s pomočjo razpoložljive literature raziskala politično ureditev, gospodarstvo, šolstvo, kulturo in vsakdanje življenje v Slovenski Bistrici ter zaradi boljšega poznavanja širše zgodovine tudi povzela bistvene ugotovitve za Ljudsko republiko Slovenijo.

V raziskovalnem delu naloge sva izvedla šest intervjujev z živimi pričami in strokovnjaki, ki so povezani z obravnavanim obdobjem Slovenske Bistrice. Obiskala sva Zavod za kulturo Slovenska Bistrica in tovarno Impol.

Pri analizi rezultatov sva lahko potrdila drugo in četrto hipotezo. Ljudje so v Slovenski Bistrici v krščanski veri tudi po vojni našli uteho in so redno hodili v cerkve. Prehrana je bila tudi v našem mestu racionalizirana z živilskimi nakaznicami, čeprav intervjuvane priče pomanjkanja niso čutile. Prvo hipotezo sva le delno potrdila, saj sva našla še več prič, ki zaradi različnih razlogov z nama niso bile pripravljene deliti spominov. Tretjo hipotezo sva morala ovreči, saj je bila Slovenska Bistrica po vojni industrijsko, trgovsko in kulturno mesto. Zaposlitve ni bilo težko dobiti, delavce so iskali tudi v bližnjih krajih.

Rezultate najine raziskovalne naloge bi lahko še podkrepila z raziskovalnim delom v Pokrajinskem arhivu Maribor, od koder so nama posredovali seznam pisnih virov, povezanih s Slovensko Bistrico. Veliko je ohranjenih zapisnikov občinskih sej. Prav tako bi lahko našla kakšno živilsko nakaznico. Vse to bi bilo potrebno v arhivu podrobneje pregledati in raziskati.

ABSTRACT

We have decided to name our research »*Nothing is better than peace!*« said my grandfather because we are interested in the history of the Second World War and the period after it. We got the inspiration from the grandfather, Mr. Rupnik, who has experienced this period, and even today, he speaks of the importance of peace or freedom to his grandson Luka.

The aim of our research was to explore the everyday life of people in the first five years after the Second World War (1945–1950) in Slovenska Bistrica. We were interested in the possibilities of employment, diet, education, leisure, means of transport, attitude towards the church and the most prominent buildings of our town.

We have set the following hypotheses:

HYPOTHESIS 1: It will be difficult to find oral sources.

HYPOTHESIS 2: People kept their religion and went to church despite the opposition of the authorities.

HYPOTHESIS 3: It was difficult to find an employment after war in Slovenska Bistrica.

HYPOTHESIS 4: There was limited food supply even after the war.

In the theoretical part of our research we have, with the help of available resources, explored the political regulations, economy, education, culture and everyday life in Slovenska Bistrica. In addition, we have summarized the main findings concerning Ljudska republika Slovenija (People's Republic Slovenia) for better knowledge of a wider history.

In the research part we have carried out six interviews with witnesses and experts connected to the presented period in Slovenska Bistrica. We have visited the cultural institute of Slovenska Bistrica and the Impol factory.

When analysing the results, we could confirm the second and the fourth hypothesis. People in Slovenska Bistrica have found consolation in their religion after the war and kept on going to the church. Food was rationalised with food stamps in our town too, although our witnesses did not feel deprived. We have partially confirmed the first hypothesis, since we have found several witnesses that were not willing to share their memories with us. We could not confirm the third hypothesis; Slovenska Bistrica was an industrial, commercial and cultural town after the war. Therefore, it was not difficult to get a job; workers were searched for even in nearby towns.

We could have enriched the results of our research with the research at Pokrajinski arhiv Maribor (The Regional Archives Maribor), from where we gained the list of written sources connected to Slovenska Bistrica. Many records of community meetings are preserved. We could also find some food stamps. All these things should be looked into and researched in the Archives.

KAZALO

1 UVOD	7
1.1 Hipoteze	8
2 TEORETIČNI DEL	9
2.1 Slovenija po vojni	9
2.1.1 Slovenija – socialistična republika	9
2.1.2 Gospodarstvo	10
2.1.3 Vsakdanje življenje ljudi	12
2.2 Slovenska Bistrica po vojni	13
2.2.1 Gospodarstvo	14
2.2.2 Kultura	14
2.2.3 Šolstvo	16
3 RAZISKOVALNI DEL	17
3.1 Metode dela	17
3.1.1 Intervju z gospodom Edmundom Pogorevcem	17
3.1.2 Intervju z gospo Justo Kajnič	19
3.1.3 Intervju z gospodom Maksimiljanom Ozimičem	21
3.1.4 Intervju z gospodom Miranom Tolarjem.....	22
3.1.5 Intervju z gospodom Viktorjem Ajdom	23
3.1.6 Intervju z gospodom Simonom Rupnikom	24
4 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK	27
5 VIRI	30
6 PRILOGA	32
6.1 Vprašanja	32

KAZALO SLIK

Slika 1: Živilska nakaznica	11
Slika 2: Proslava osvoboditve v Slovenski Bistrici.....	13
Slika 3: Slovenska Bistrica okrog leta 1950.....	15
Slika 4: Cerkev sv. Jerneja okrog leta 1948	20
Slika 5: Industrija metalnih polizdelkov Slovenska Bistrica leta 1946.....	22
Slika 6: Družina g. Simona Rupnika	24
Slika 7: Gostija	25

1 UVOD

Janko Čar - Bistrica

»Z ledin turških zrem na staro mesto.
Kaj vse je drlo skozte, tu nočilo!
Tu Kelti pirovali so, gradilo
vojaštvo rimsko tod je trdno cesto.

Tu se ustalilo Slovenov zvesto
je pleme in postavilo Gradišče
ob Bistrici. In žrtvenik. Grobišče.
V stoletjih dalje raslo v trg si, mesto.

In komaj si z obzidjem se obdalo,
Madžarov silen val je nate planil
in te ovil – a ti se nisi vdalo.

So Turki sekali ti strašne rane,
pred kmeti puntarji si trepetalo,
požari so pustošili ti hrame.

In redčila ti lakota je vrste
in kuga tlačila meščane v krste,
od kolere jih bore malo je ostalo.

Si luteranom svojo streho dalo,
si nad čarovnico stegnilo prste,
pred papežem popotnim si klečalo.

Tu skozi Rusi so, Francozi vreli,
sam svitli cesar so te obiskali.
In bolj ko so zalivali te vali
nemčurstva, bolj krog tebe so kipeli
rodovi naši. Novo luč prižgala
Čitalnica je. Padli sta Súdmarka
in Schulverein in Kraljevine barka
je šla na dno. In rajh. – Je Zvezda vstala...«

(Pajek, T., 2010, str. 2)

Bistričan Janko Čar v pesmi o Slovenski Bistrici pove, kako dolga in pestra je zgodovina našega kraja. Veliko ljudstev je "romalo" skozi naše mesto, vendar naši predniki niso klonili pod njimi. Po odhodu okupatorja, po dolgih štirih letih, Bistričani končno zadihajo svobodo. Svoboda je še vedno vrednota, ki jo ljudje med vsemi človekovimi pravicami najbolj cenimo.

O svobodi mi je pogosto govoril moj ded, ki še dandanes pravi: »Nič ni boljšega kot mir!«. Dedi je izkusil vojno na lastni koži in pripovedoval mi je o svojem šolanju, odnosu do cerkve, delu na domači kmetiji po drugi svetovni vojni. Povedal je tudi, da se je življenje po vojni močno razlikovalo od življenja pred in med njo in ljudje nikoli niso izgubili upanja.

Za raziskovalno nalogo sva se odločila, ker naju zanima zgodovina, predvsem druga svetovna vojna in obdobje po njej. Ob pregledu literature, Bistriški zborniki, sva ugotovila, da je obdobje po drugi svetovni vojni v Slovenski Bistrici slabo raziskano. O vsakdanjem življenju ljudi pa nisva našla pisnih virov. Vedela sva, da še živijo priče, ki bi nama o tem obdobju povedale več.

Zato sva se odločila, da bova raziskala prvih pet let našega mesta po osvoboditvi. Da bi lažje razumela določene posebnosti raziskovanega obdobja: politično ozadje, industrijo, kmetijstvo ... sva še povzela glavne značilnosti Ljudske republike Slovenije, pod katero je spadala Slovenska Bistrica.

Namen najine raziskovalne naloge je bilo raziskati vsakdanje življenje ljudi v prvih petih letih po drugi svetovni vojni (1945–1950) v Slovenski Bistrici.

V raziskovalni nalogi naju je zanimalo:

- a) kako so ljudje po vojni živeli;
- b) kakšne so bile možnosti zaposlitve;
- c) kako je potekalo šolanje;
- d) kakšna je bila prehrana;
- e) kaj so počeli v prostem času;
- f) s čim so se ljudje po vojni prevažali;
- g) kakšen je bil odnos ljudi do cerkve;
- h) katere so bile za ljudi pomembnejše stavbe našega mesta.

1.1 Hipoteze

Hipoteze, ki sva jih določila za najino raziskovalno nalogo, so naslednje:

- **HIPOTEZA 1:** Težko bo najti ustne vire.
- **HIPOTEZA 2:** Ljudje so ohranili vero in so kljub nasprotovanju oblasti hodili v cerkev.
- **HIPOTEZA 3:** V Slovenski Bistrici je bilo po vojni težko najti zaposlitev.
- **HIPOTEZA 4:** Tudi po vojni je ostala hrana omejena.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Slovenija po vojni

Po drugi svetovni vojni v svetu zavladalo novo obdobje, obdobje demokracije. Konec je krutih let nesvobode v drugi svetovni vojni. Tudi v Jugoslaviji »bratje Slovani« začitajo občutek svobode, ko se v osvobodilnem boju znebijo okupatorja. Večina proslavlja, na ulicah so izobešene slovenske in jugoslovanske zastave, znova zaživijo tovarne, gostinski lokali, trgovine in mestna središča. (Ivanič, 2001)

Vojna v Evropi se je končala 9. maja 1945 s kapitulacijo nacistične Nemčije. Jugoslovanska vojska je v Ljubljano vkorakala 9. maja, vendar se je zmaga Jugoslovanske ljudske armade (JLA) in Rdeče armade (Sovjetske vojske) nad nemškim okupatorjem zavlekla za dodatnih šest dni. Zadnji boji na slovenskem ozemlju so se končali 15. maja 1945. (Długolecki, 2012)

2.1.1 Slovenija – socialistična republika

29. novembra 1945 je ustavodajna skupščina razglasila Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (FLRJ). Država je bila razdeljena na šest Ljudskih republik, med katere je spadala tudi Slovenija, ki se je imenovala Ljudska republika Slovenija (LRS). Državo je vodil Josip Broz Tito, predsedstvo v vladi LRS je prevzel Boris Kidrič. Prestolnica države je bil Beograd in politika je bila vodena iz glavnega mesta. (Cvirn, 1999)

Večini je lepota svobode zameglila pogled o dejanskem stanju v FLRJ, saj so bile razmere vse prej kot dobre. Gospodarstvo in trgovina sta bila v razsulu, v mestih je vladala huda revščina in pomanjkanje živil, medtem ko je prebivalce vasi in podeželja prizadela uničenost polj in gozdov ter agrarna reforma, ki je večini kmetom pobrala vse, kar jim je ostalo od pridelka.

Tudi politično stanje je bilo v izredno slabem stanju, saj je kljub večinski podpori Komunistična partija, v Sloveniji Komunistična partija Slovenije (KPS) začela obvladovati politično, gospodarsko in javno življenje ljudi. Vladala je s pomočjo groženj, korupcije in odstavljanjem političnih nasprotnikov. (Ivanič, 2001)

Povojni začetki so Jugoslavijo kot največjim zaveznikom in tudi vzorom povezovali s Sovjetsko zvezo, na čelu katere je še naprej vladal Stalin s pomočjo Rdeče armade. Ta je skušala nadzirati vse procese, ki so se dogajali v FLRJ. Tako so se v poletju leta 1948 odločili za uvedbo velikih sprememb, kar je pripeljalo do spora z Informbirojem. Zaradi vse večjim pritiskom s strani Stalina, ki je želel imeti nadzor nad svojim taborom je prišlo do spora Informbiroja z FLRJ. V državi so zato komuniste, ki so vzdrževali stike s SZ aretirali. Spor je tudi v LRS prinesel tisoč aretacij političnih nasprotnikov. (Cvirn, 1999)

»Informbiro je bil informacijski center, ki naj bi komunističnim strankam omogočal izmenjavanje izkušenj in usklajevanje njihovega dela.« (Razpotnik in Snoj, 2005, str. 53)

2.1.2 Gospodarstvo

Država je prevzela nadzor nad gospodarstvom. Izvajala je različne reforme, ki so od prebivalstva zahtevale popolno vdanost državi, z nacionalizacijo pa je želela obnoviti komunistični režim.

V Ljudski republiki Sloveniji in drugod po Federativni ljudski republiki Jugoslaviji je potekala v treh fazah. Med leti 1945 in 1950 pa sta potekali dve in sicer leta 1946 ter 1948. V prvi so s pomočjo zakona o nacionalizaciji podpržavili večja gospodarska poslopja in podjetja, v drugi pa večino manjših podjetij, ki so delovala na območju Jugoslavije. (Ivanič, 2001)

»Nacionalizacija je politično-gospodarski ukrep, s katerim je prisilno podpržavljena zasebna lastnina, praviloma s plačilom odškodnine.« (Cvirn, 1999, str. 368)

Cilj njenega razvoja so bili predvsem popoln nadzor nad gospodarstvom oblasti, odprava gospodarske zaostalosti v nekaterih republikah, postavitve temeljev za plansko gospodarstvo in dvig socialnih standardov v državi. (Zadnikar, Grden, Milošič, 2018)

- **Industrija**

Povojna obnova se je začela na vseh gospodarskih območjih od premogovnikov do tekstilne industrije. Uradno se je zaključila leta 1946 s končano obnovo večine industrijskih objektov in začetkom prve petletke. Veliki načrti države so prebivalce prisilili k težkemu delu v tovarnah, saj so voditelji želeli industrializirati in elektrificirati proizvodnjo. Zaradi prostovoljnega in udarniškega dela mladinskih delovnih brigad so se postopki še pospešili, saj je oblast mladim delavcem obljubila boljše možnosti v študentskih letih. Nagla industrializacija je imela tudi veliko slabosti, saj so bile tovarne zgrajene na neprimernih mestih, bile so staromodno opremljene in so imele slabe pogoje za proizvodnjo. Obenem so nekateri delavci delovali v slabih pogojih brez zdravstvenega zavarovanja. (Zadnikar idr., 2018)

Leta 1947 se je v Jugoslaviji začela prva petletka oziroma petletna doba z načrti za gospodarski razvoj, v kateri so nameravali dograditi 330 energetskih in 80 industrijskih objektov. Ta se je zavlekla, predvsem zaradi spora z Informbirojem. Ljudska republika Slovenija je v času po vojni v takratni skupni državi veljala za razvitejšo republiko, zato so po zastavljenem načrtu petletnega razvoja ali petletkah na njenem območju nastajale številne nove tovarne kot na primer Litostroj, železarna Jesenice, Tam, Metalna, tovarna aluminija v Kidričevem in druge. Visok gospodarski nivo ji je prinesel odgovornost, da z denarno in strokovno pomočjo zviša razvitost v manj razvitih republikah, kljub potrebam v LRS, kjer je industrija postala vodilna gospodarska panoga. (Razpotnik in Snoj, 2015)

Do leta 1950 je bilo gospodarstvo v primerjavi z letom 1945 veliko boljše. Država je s socialistično roko dobro poslovala z industrijskimi izdelki in trgovino. Dinar je postal stalna denarna valuta in je bila v primerjavi z dolarjem nekajkrat manjša. (Zgodovina deviznih tečajev 1945–1998, b. d.)

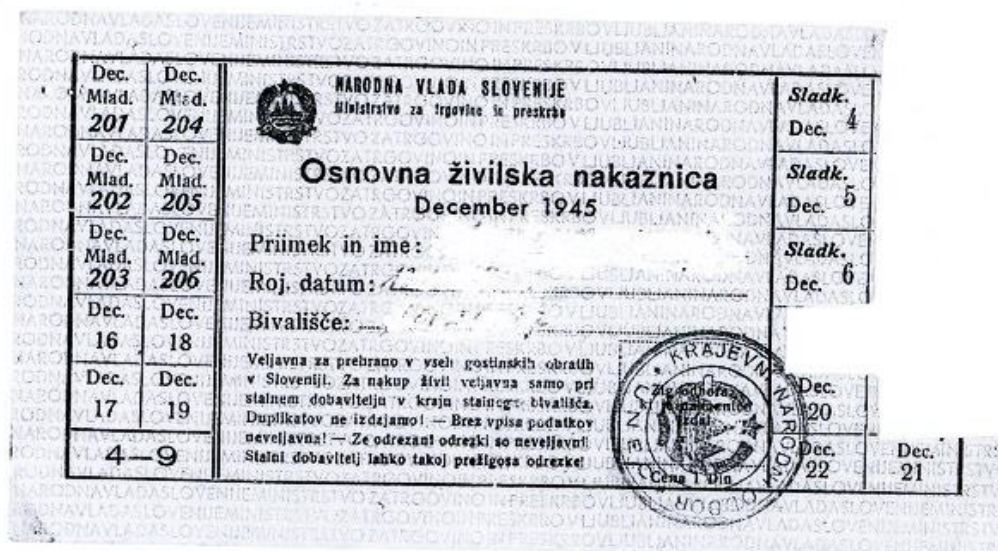
- Kmetijstvo

Po vojni je Jugoslavijo pestilo hudo pomanjkanje živil, saj so boji povsem uničili zemljo, polja pa so bila med letoma 1941 in 1945 slabo obdelana. Kot edina rešitev se je pokazala racionalna preskrba, s čimer so hrano »navadnemu« prebivalstvu razdelili glede na delo, družben položaj in lastna prepričanja (nacionalno in versko pripadnost).

Ker so bila mesta večinoma uničena, so se meščani in oblast zanašali na kmete, ki so na podeželju edini pridelovali hrano. Za njih je veljal obvezni odvzem določenega deleža pridelka. Tako so oblastniki kmetom naložili določeno število glav živine ali količino poljščin, ki so jih morali oddati mestnemu mesarju ali trgovcu, ta pa je hrano delil glede na živilske nakaznice.

Novе ukrepe je oblast izvrševala s pomočjo agrarne reforme. »Agrarna reforma je razdelitev veleposesti med tiste, ki zemljo obdelujejo« (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1994, str. 5). Za začetek so agrarnim veleposestnikom, nemškemu delu prebivalstva, obsojencem in Cerkvi brez odškodnine odvzeli zemljišča in jih namenili manjšim kmetom. Ti so na poljih pridelovali hrano, ki je nasitila vsa večja mesta v državi. Novi zakon je bolj škodil kot koristil, saj so z njim zgolj še bolj razdrobili posest, večina kmetov je namreč dobila manj kot hektar zemlje.

Januarja 1949 so v FLRJ začeli na veliko ustanavljati kmetijske zadruge, kmete pa so začeli prisiljevati h kolektivizaciji. Kmetijske zadruge so bile last države, sestavljali pa so jih kmetje in njihova zemlja, kot same pa so bile neučinkovite, saj so pridelale manj kot zasebni kmetijski proizvajalci. Med kmeti sta skupaj s prisilno kolektivizacijo naletela na velik odpor, zato jih je bilo veliko zaprtih ali aretiranih. (Cvirn, 1999)

Slika 1: Živilska nakaznica

(Perko, 2019)

2.1.3 Vsakdanje življenje ljudi

Po vojni je bilo možnosti za zaposlitev veliko, predvsem v industriji, saj se je začel gospodarski razvoj. Zaradi agrarne reforme so na podeželju potrebovali delavce. Povečala se je potreba po gradnji, saj so po vsej državi nastajale nove tovarne, ceste in železnice. Potreba po novi delovni sili se je povečevala predvsem z razvojem južnih, manj razvitih predelov. Poleg širjenja na gospodarskem področju je oblast dogradila številne predšolske domove za vojne sirote, vojne invalide, priseljence, demobilizirane borce in druge v vojni oškodovane ljudi.

V okolici industrijskih središč so nastajala nova delavska naselja. Primanjkovalo je stanovanj, ki so bila skromna, saj so bila brez tekoče vode, za katero je bilo poskrbljeno na hodniku in je bila skupna za vse stanovalce. Mnoga stanovanja so bila enosobna in si jih je delilo več družin. Življenjska raven pa je bila nizka predvsem za delavce v tovarnah, ki so jedli v skromnih restavracijah in menzah. Cena prehrane se je povečala, druge gospodinjske izdelke pa so prebivalci močno pogrešali. Večina prebivalstva je kljub slabim pogojem in težkim razmeram ostala optimistična, saj so verjeli, da gradijo boljšo družbo z lepšo prihodnostjo. (Zadnikar idr., 2018)

Po vojni so ustanavljali številne nove inštitute, fakultete in univerze ter reformirali dosedanje šolanje. Kljub temu da je bilo šolanje otrok domobrantskih družin na začetku onemogočeno, so kasneje uvedli enotno osemletno šolanje vseh otrok, kjer so imeli obvezno učenje ruskega jezika in so skrbeli za komunistično vzgojo mladine s pomočjo pionirske in mladinske organizacije. V njo so bili udeleženi vsi otroci med 7. in 14. letom, ki so bili oblečeni v modro čepico, rdečo rutico in belo srajco. Povečalo se je število vrtcev, saj je oblast izrazila skrb za zaposlene matere predšolskih in šolskih otrok.

Oblast se je po vojni trudila čim bolj zmanjšati katoliški vpliv v Jugoslaviji predvsem v šolstvu in kulturi. Zato je izvajala razne ukrepe proti cerkvi: njihovo posest so razlastili in jo namenili kmetom, preganjala je cerkvene uslužbenke, ukinila cerkvene praznike in izključila versko vzgojo oziroma verouk iz šol. Namesto božiča so prevzeli dedka Mraza. Kljub verskemu preganjanju pa se večina prebivalstva ni distancirala od vere in je še naprej hodila v cerkev. (Razpotnik in Snoj, 2015)

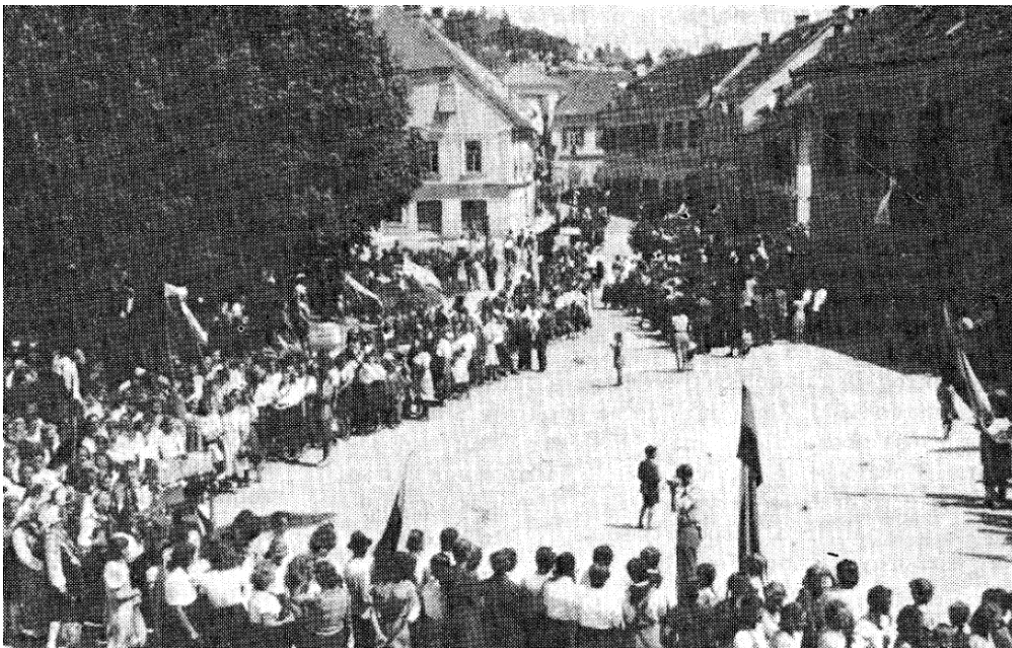
Zaradi vse pogostejše cenzur so bili umetniki velikokrat preslišani. Zato so razvili nov umetniški slog, imenovan socialni realizem, ki je bil spodbujen s strani oblasti, saj so v njem izvajali propagando Komunistični partiji. Na novo so nastajala številna kulturna in umetniška društva, ki pa so delovala zgolj pod nadzorom oblasti. Dogradili so nekatere pomembne kulturne stavbe, velik razvoj pa je dosegla tudi filmska umetnost s prvim celovečernim filmom Na svoji zemlji. Zaradi nadzora nad zasebnim življenjem prebivalstva so do spora z Informbirojem vrteli ruske filme in uprizarjali ruska dramska dela. (Cvirn, 1999)

2.2 Slovenska Bistrica po vojni

Po objavi nemške kapitulacije, 8. maja 1945, je bilo na območju Bistrice še vedno okoli 1500 nemških vojakov, ki so se nato umikali proti zahodu, da bi se predali zaveznikom. Bistričani so za kapitulacijo in odhod nemške vojske izvedeli 9. maja 1945 in zavladao je nepopisno veselje. Prebivalci so prižigali kresove, krasili domove, obešali jugoslovanske zastave, ki so bile na skrivaj sešite med vojno. Jugoslovanska vojska je v Slovensko Bistrico prišla 10. maja 1945, ko je skozi Poljčane prodirala proti bežečim nemškim četam. Po prihodu 17. divizije 3. jugoslovanske armade se je v kraju začela proslava z mnogimi govori in prepevanjem narodnih pesmi.

Na območju občine Slovenska Bistrica je med vojno izgubilo življenje 335 ljudi; v partizanskih enotah je padlo 157 borcev, 126 sodelavcev osvobodilnega gibanja, 51 je bilo ustreljenih kot talcev, 42 jih je umrlo v koncentracijskih taboriščih in 33 ubitih na domovih ali v jugoslovanski vojski. 52 ljudi je umrlo po nesreči. (Penič, 1983)

Za prehrano prebivalstva je skrbela civilna oblast, medtem ko je vojaška oblast skrbela za čiščenje terena in odstavljanje osumljenih ljudi, ki so bili odpeljani v taborišča ali so bili umorjeni v čudnih okoliščinah. Posledica so bili povojni poboji civilistov, ki so jih brez sojenja postrelili po celotnem slovenskem območju, tudi v Zgornji Bistrici. V prvem letu se je prav tako zvrstilo mnogo žalnih slovesnosti za padle borce in predstavitve nemških grozodejstev v koncentracijskih taboriščih. Tudi v tovarni bakrenih in medeninastih polizdelkov na Zgornji Bistrici so do konca junija 1945 ustanovili pripravljalni odbor enotne strokovne zveze delavcev in nameščencev. V oljarni so organizirali sindikate in zaposlenim predstavili svoj pogled na cerkev, vero in duhovnike. Prav tako so se oblastniki sestali s kmetovalci in drugimi obrtniki v okraju. (Matjašič, 1990)

Slika 2: Proslava osvoboditve v Slovenski Bistrici

(Penič, 1983)

2.2.1 Gospodarstvo

Družbenogospodarski razvoj v Slovenski Bistrici po vojni ni bil samo hiter ampak tudi učinkovit. Vodilni gospodarski panogi sta bili kmetijstvo in industrija. Povojno obdobje je bilo obdobje ustanavljanja novih sindikatov in zadrug (nabavno prodajne, kmetijske) in obnavljanja poslopij in industrijskih obratov. Podjetja so za delavce namenjala sredstva za stanovanja in počitniške domove. Ženske so dobile volilno pravico. (Šulenta, 2007)

V Slovenski Bistrici je bilo največje podjetje Zugmayer & Gruber, kjer je bilo zaposlenih več kot 1600 delavcev. Podjetje je bilo po vojni v celoti nacionalizirano. (Žigon, 1971) Tovarno so v upravljanje leta 1950 prevzeli delavci. Začel se je načrtni razvoj podjetja v predelavo aluminija in njegovih zlitin. V istem letu so izdelali 13.000 polizdelkov in nekaj čez tona aluminijskih. (--- to je Impol : [1825-1975], 1975)

V Slovenski Bistrici je delovalo tudi drugo veliko podjetje, to je bilo podjetje, iz katerega je nastal današnji EMMI. Dne 26.9.1946 je krajevni odbor v Zgornji Bistrici izdal odločbo o ustanovitvi podjetja Žagotrgoles. Ukvarjali so se z žaganjem lesa vseh velikosti in z nakupom in prodajo lesa. Kasneje se je iz razreza hlodovine razvila še mizarska delavnica. Na začetku je imelo podjetje le sedem zaposlenih ljudi in je bolj životarilo, po začetnem sodelovanju s podjetjem Impol pa se je število zaposlenih povečalo. Za mesto je bila pomembna še Tovarna olja. Okoli leta 1950 je v mestu nastala tudi delavnica steklenih gumbov, iz katere je nastala Tovarna steklenih izdelkov Slovenska Bistrica. (Fišinger-Jelen, 2004)

Najpomembnejša gostinska organizacija v Slovenski Bistrici je bil hotel Planina. Po vojni je v mestu deloval tudi Kmetijski kombinat Slovenska Bistrica, saj je območje našega kraja ugodno za poljedelstvo, živinorejo, sadjarstvo in vinogradništvo. (Žigon, 1971)

2.2.2 Kultura

Ko je okupator zavzel mesto, je bilo ukinjenih veliko slovenskih organizacij in društev. Med vojno je bila slovenska kultura utišana. Po vojni pa je slovenska kultura zaživela s polno močjo.

Ob osvoboditvi so v kraju na novo ustanovili med vojno ukinjena društva. Med njimi so bila planinsko, sokolsko, kolesarsko, gasilsko, lovsko, ribarsko, čebelarstvo ... H kulturni živosti je največ prispevalo Sindikalno kulturno-umetniško društvo Alfonza Šarha, ki se je kasneje preimenovalo v KUD Ljudski oder. Sestavljena je bila iz dramske, pevske in baletne skupine ter orkestra in glasbene šole.

Delavci tovarne Impol so ustanovili Delavsko prosvetno društvo Svoboda, pod katerim so delovala pevski zbor, gledališka, kolesarska, šahovska, folklorna skupina, kegljaški klub in knjižnica. Kmalu sta se obe društvi združili v eno, Delavsko prosvetno društvo Svoboda (DPD Svoboda). Mestna knjižnica se je po vojni ponovno odprla februarja 1946, pod imenom Ljudska knjižnica v Slovenski Bistrici.

Glasbena šola je bila ustanovljena leta 1949. Učenci so lahko izbirali med igranjem na klavir, violino, trobento, harmoniko, klarinet in blokflavto. Obiskovali so lahko tudi solo petje in skupinski pouk glasbene teorije. Učenci so organizirali razne koncerte in sodelovali na glasbenih tekmovanjih doma in v tujini. Na začetku je imela prostorsko stisko, saj si je prostore v Domu kulture delila z dramsko skupino DPD Svoboda. (Šulenta, 2007)

Že junija 1945 je Odsek za prosveto in kulturo Okrajnega odbora Osvobodilne fronte Slovenska Bistrica v okrožnici povabil Bistričane, da bi ustanovili gledališke skupine. Pred njenim pričetkom je bilo potrebno opremiti in pripraviti odre za gledališke nastope. Kulturniki so se spopadali predvsem s prostorskim problemom in pomanjkanjem gledališke opreme. V

ta namen so organizirali nabiralno akcijo, kjer so zbirali razna oblačila, pohištvo in gledališke pripomočke.

Da bi Bistričani dobili svojo gledališko skupino so se pobudniki sestali 13. junija 1945 v hotelu Planina. Tam so ustanovili dramski odsek, pevski zbor in orkester. Z določitvijo Slomškovega doma – Dom Ljudske prosvete kot prostora gledališke skupine so tudi rešili prostorski problem.

Slomškov dom je bil po vojni kulturno središče Slovenske Bistrice, saj so vsa društva za svoje aktivnosti smele uporabljati samo Slomškov dom ali kot je bil po nacionalizaciji leta 1946 preimenovan Dom ljudske prosvete. Leta 1948 je prešel v last tovarne Impol in se je preimenoval v Dom kulture Slovenska Bistrica.

Leta 1946 je v mestu obstajal en kulturni dom, dve dvorani za prireditve, ena knjižnica, čitalnica, ljudska univerza, deloval je en cerkveni zbor in drugi pevski zbor. (Smole, 2009)

Slika 3: Slovenska Bistrica okrog leta 1950

(Arhiv Domoznanskega oddelka Knjižnice Josipa Vošnjaka
Slovenska Bistrica)

2.2.3 Šolstvo

Med vojno je bila slovenska šola ukinjena in uvedena nemška šola. Slovenske učitelje so večinoma izgnali, tisti, ki so ostali doma, pa so morali opraviti nemški učiteljski izpit in začeti poučevati.

Ko je bila domovina osvobojena, so se ljudje v Slovenski Bistrici začeli pripravljati na pouk v slovenskem jeziku. Pouk pa se ni mogle začeti takoj, ker so bili v prostorih še vojaki osvobodilne armade. Ko so se vojaki junija iz šolskih prostorov umaknili, so začeli pripravljati prostore za začetek pouka.

5. julija 1945 se je začel prvi šolski pouk v svobodi. Takrat je bilo 387 učencev, ki so jih razporedili v šest razredov. Otroci in učitelji so bili navdušeni nad tem, da so lahko po dolgem času v šoli spet govorili slovensko. 28. julija 1945 se je pouk končal.

Novo šolsko leto 1945/1946 se je začelo 15. oktobra 1945. V šolo je bilo vpisanih 114 otrok, ki so jih razporedili v osem oddelkov. Leta 1946 je bila uvedena sedemletna šolska obveznost, ki pa so jo leta 1950 razširili v osemletno – štirirazredna osnovna šola in nižja gimnazija. 1946 so tudi združili deško in dekliško šolo v mešano šolo. Šola je bila po ustavi ločena od cerkve.

V šoli je bila organizirana pionirska organizacija, delovale so tudi učiteljska in pionirska knjižnica, pevski zbor, šahovski krožek in še mnoge druge dejavnosti.

V šolskem letu 1947/48 je bila v prostorih osnovne šole ustanovljena kmetijska gospodarska šola – Kmečka nadaljevalna šola. Šola je bila dvoletna. Udeleženci so dobili kvalifikacijo za kvalificiranega kmetijskega delavca. Za kmečka dekleta so organizirali tečaje šivanja in ročnih del.

Po osvoboditvi so bile meščanske šole ukinjene in spremenjene v nižje gimnazije. V šolskem letu 1945/46 je s poukom začela nižja gimnazija. Med leti 1945 in 1948 je bila štirirazredna, potem pa do leta 1952 trirazredna. Za nižjo gimnazijo je bil pomemben odlok, ki je veleval, da morajo v šolskem letu 1948/49 vsi učenci, ki so uspešno zaključili četrti razred, vstopiti v nižjo gimnazijo.

V nižji gimnaziji so delovali različni tečaji in šole. To so bili kmetijska nadaljevalna šola, gospodinjsko-kuharski tečaj, obrtna nadaljevalna šola, industrijska šola, oficirski srednješolski tečaj in tečaj za nepismene. (Pogorevc, 1983)

3 RAZISKOVALNI DEL

3.1 Metode dela

V raziskovalni nalogi sva uporabila naslednje metode dela:

- Zbrala, pregledala in prebrala sva pisne vire v šolski knjižnici, mestni Knjižnici Josipa Vošnjaka Slovenska Bistrica in Univerzitetni knjižnici Maribor.
- Izvedla sva intervjuje s še živečimi pričami raziskovanega obdobja.
- Obiskala in intervjuvala sva arhivarja v tovarni Impol in kustosa na bistrškem gradu, ki sta poklicno povezana z raziskovanim obdobjem.
- Intervjuvala sva tudi dedka (g. Rupnika), kljub temu, da v povojnem času ni živel v Slovenski Bistrici, je bil najin navdih za raziskovalno nalogo.

3.1.1 Intervju z gospodom Edmundom Pogorcem

Gospod Edmund Pogorevc se je rodil leta 1939 in je ob koncu druge svetovne vojne štel šest let. Njegova družina je štela štiri člane. Dvainštirideset let je poučeval na podružnični šoli na Zgornji Ložnici in zelo ga zanima zgodovina, zato še dandanes raziskuje zgodovino domačega kraja.

O življenju po drugi svetovni vojni nam je g. Pogorevc povedal naslednje:

- **Zaposlitev:**

Zaposlitve v povojni Slovenski Bistrici ni bilo težko najti, saj je bilo v mestu precej manj ljudi kot pred vojno (večina se je vračala s fronte, taborišč ...). Najbolj iskani poklici so bili učitelj in delavci v novonastalih podjetjih, med drugimi Impol, Tovarna sanitetnega materiala (izdelovali so vato) in gradbeno podjetje Granit.

Zelo veliko je bilo tudi trgovin, ki naj bi bile skoraj v vsaki ulici, pekarn in gostiln. Prav zaradi tega so meščani ustanovili trgovsko podjetje Metrop z mnogo zaposlenimi. Delavci so v Slovensko Bistrico prihajali z vseh strani, zato so oblastniki ustanovili delavski vlak, ki je bil namenjen prevozu zaposlenih iz drugih krajev. Vse to je pričalo o gospodarski razvitosti Slovenske Bistrice.

- **Obvezna oddaja pridelkov:**

Po vojni je bila uvedena obvezna oddaja pridelkov, ki je prizadela vse. Ker so bili njegovi družinski člani mlinarji, so morali obvezno oddati določeno količino moke. Količino so jim izračunali po velikosti zemlje, ki so jo imeli. Po navadi so oddali poljščine, plačevanje v denarju pa ni bilo pogosto.

Kmet je lahko imel 10–14 hektarjev zemlje, tisti, ki so imeli gozd, pa mogoče še več. Obvezna oddaja je znašala 10 % pridelanega. V primeru, da oseba ni pridelala dovolj za oddajo in so bili na okraju dobri oblastniki je bil možen kompromis, drugače pa si lahko ostal brez vsega. Uradniki, ki so imeli na skrbi oddajo, so bili zelo nepopustljivi in niso dovolili

goljufanja. Tiste, ki so goljufali, največkrat niso prijavili vse hrane, so kaznovali z odvzemom hrane. Pogosta je bila tudi korupcija oblastnikov s cigaretami in žganjem.

- **Prehrana:**

Hrana je bila po drugi svetovni vojni omejena, oblast je uvedla sistem racionalizirane preskrbe. Vsaka družina je dobila živilske nakaznice (živilske karte), papirnate vrednostne papirje, na katerih je bila navedena količina in vrsta dobrine. Prebivalci so bili razdeljeni v potrošniške razrede glede na poklic in starost. Najmanjša vrednost je bila na nakaznicah za upokojene, največja pa za fizične delavce. Poznali so še otroške in družinske. Več je imela družina članov, več živilskih nakaznic je dobila.

Ker so bili mlinarska družina, jim moko, tudi najboljše vrste, ni manjkalo. Marsikdaj se je zgodilo, da je njegova babica nakaznice razdelila v zameno za pomoč na polju. Velikokrat so v moko zmleli tudi otrobe ali ostanke brez pšeničnega zrna. Kot otrok se je pri stari mami izkazal kot prvi pomočnik v mlinu. V spominu pa so mu ostale tako imenovane delovne igre, s katerimi so jih starši zaposlili, da so nevede pomagali pri mletju žita.

Iz žita je stara mama spekla šest hlebov kruha, ki ga je večino razdelila med delavce, ki so jim pomagali na domačiji. Po navadi je ostal kos testa, na katerega je namazala skuto in orehe ter ga spekla v domačo pogačo. Vse to so delali v krušni peči, ki je bila ročno sezidana iz doma narejene opeke. Za praznike (božič in veliko noč) je babica v krušni peči spekla krofom podobne hlebčke.

Družina je imela sorodnike v Spodnji Novi vasi, katerim so nosili svojo moko. V zameno so od njih dobili meso. Zaradi obvezne oddaje živil je šlo najboljše meso k mesarjem, njim pa so ostali manj kakovostnejša glava in ostali deli, ki so jih največkrat zmleli in naredili tlačenke ali kašnice.

Zaradi pomanjkanja hrane so bili le redki ljudje debeli. Večino stvari, ki bi jih danes zavrgli, pa so ponovno uporabili, oziroma spremenili v obrok. Najpogosteje so jedli črni kruh, saj je bil bel zelo redek, ob praznikih potico (bela moka, kvas, voda, orehi, lešniki, pehtran). Za delovni dan so delavci dobili kos prekajenega mesa in juho iz prekajenega mesa z domačimi rezanci, saj so bili makaroni na voljo le v trgovini, kos kruha in kozarec vina. Velikokrat so jedli tudi kuhana in pečena jajca, zraven krompir, ki je bil pripravljen na več različnih načinov. Najpogosteje so pili vodo in čaj.

Preprosti ljudje so večinoma jedli zelenjavne juhe, ki so jih včasih gostili z malo moke. Najpogosteje so jedli koprivno juho, v katero so po navadi dodali krompir ali nekaj peščic moke, da se je juha zgostila. Zelenjava iz vrta je bila v trgovinah prava redkost, zato so jedli zelenjavno juho iz travniških rastlin.

Gospod Pogorevc se zelo rad spomni na preste in preproste kekse, ki jih je bil kot otrok deležen, od kupljenih stvari pa na navadne Šumi bonbone. Včasih so bili otroci zadovoljni s kosom kruha in nesladkanim čajem, saj sta bila tako sladkor kot sol izjemno redki dobrini. Veliko pridelane hrane je država po vojni pošiljala tudi v Rusijo, na najbolj prizadeta območja.

- **Prosti čas:**

Kot otrok je večino časa preživel v šoli in na polju, ko pa je imel prosti čas, se je s prijatelji igral z obroči, lesenimi puškami in lutkami. Prav tako so si čas krajšali z lovljenjem, preskakovanjem ovir, skrivalnicami, kopanjem v potoku, plezanjem in obiski kina. Najbolj so bili navdušeni nad filmom Tarzan, ki so ga podoživljali z otroško igro.

Tudi odrasli so prosti čas preživljali na več različnih načinov, od plesov v grajskem parku, do raznih filmov, operet (Sneguljčica), iger in veselic. Tako med mlajšimi kot med starejšimi pa je bilo zelo popularno kartanje. Odrasli so večinoma igrali šnops, otroci pa črnega petra.

Pogosto so obiskovali kino, ki je stal nasproti današnje vojašnice na križišču med Ljubljansko cesto in ulico Borisa Winterja.

- **Prevoz:**

Ker je bila Slovenska Bistrica razvitejše mesto, so v kraju zgradili železnico, ki je povezovala več krajev, med drugim Slovensko Bistrico z Mariborom in Poljčanami. Največ vozil na cesti so predstavljali tovorni avtomobili, ki so prevažali material iz Impola do železnice ali do drugih tovarn. V spomin se mu je vtisnil avtobus na drva, ki je Slovensko Bistrico povezoval s Spodnjo Polskavo in je lahko dosegel hitrost tudi do 40 km/h. Avtomobili so bili takrat izjemno redki in ljudje so večinoma hodili peš.

- **Odnos do cerkve:**

Prvi dve leti po vojni so imeli verouk še v šoli, nato pa v cerkvi. Duhovnik, ki je služboval, ni bil s strani oblasti nikoli preganjan. Izvajal pa je tako imenovane tihe maše od pete do šeste ure zjutraj. Gospodu se je v spomin vtisnil kaplan oziroma katehet, ki je bil zelo dober slikar in je pred učenci naslikal celotno zgodovino cerkve. Na koncu smo izvedeli, da oblast takrat ni zatirala vere, zato je ljudje niso rabili skrivati. Edina zaveza je bila, da učitelji niso smeli hoditi k maši.

- **Markantne stavbe:**

Gospodu so iz tistega časa v spominu najbolj ostale naslednje stavbe: cerkev sv. Jerneja, Marijina cerkev s samostanom, sirotišnica, Slomškov dom, sodnija (današnja občina), hranilnica, dom posebne šole, osnovna šola, grad (grajska klet), žaga Emmi in gostilna Kos.

3.1.2 Intervju z gospo Justo Kajnič

Gospa Justa Kajnič je bila ob koncu druge svetovne vojne stara devet let. Z družino je živela v Slovenski Bistrici, v centru mesta, v enosobnem stanovanju.

O življenju po drugi svetovni vojni je ga. Kajnič povedala naslednje:

- **Zaposlitev:**

Gospa se je pri očetu, ki je bil čevljarski mojster, izučila za čevljarsko prirojevanko zgornjih delov. Tri leta je obiskovala obrtno šolo v Ljubljani in na Ptujju, v kateri je imela pol leta teorijo in pol leta prakso.

- **Prehrana:**

Živila so bila na živilske nakaznice. Zajtrki so bili večinoma skromni in sestavljeni iz kave in kruha. Maslo so si doma izdelovali sami. Meso so dobili zgolj enkrat tedensko in ob nedeljah. Za večerjo so jedli žgance, mlečni zdrob ali juho, zraven so pili belo kavo. V trgovino gospa ni hodila, saj je po nakupih hodila mama. Na trgovinskih policah si kljub hudemu pomanjkanju našel osnovna živila, kot so moka, sladkor, sol in riž.

- **Prosti čas:**

Oče je večino časa preživel v čevljarški delavnici, mama pa je kuhala, čistila stanovanje, delala na njivi, ki so jo imeli v najemu in redila prašiča ter kokoši. Pri vseh teh opravilih ji je pomagala tudi gospa Justa. Popoldan se je učila, se z vrstniki igrala na dvorišču ter ob nedeljah hodila na sprehode s starši. V spominu ji je ostalo tetino darilo, ki je živela na Dunaju. V dar je dobila igračo, majhno punčko in voziček, kar jo je zelo razveselilo. Prostega časa ni imela veliko.

- **Prevoz:**

Med letoma 1945 in 1950 je bila zelo malo avtomobilov. Večinoma so se vozili s kolesi, največ pa so hodili peš. Do leta 1965 je vozil vlak med Slovensko Bistrico in Črešnjevcem.

- **Odnos do cerkve:**

Z mamo je gospa hodila k maši vsako nedeljo, medtem ko je v mesecu maju ves mesec hodila k šmarnicam.

- **Markantne stavbe:**

Pomembnejše stavbe so bile rotovž, grad, Hotel Beograd, pozneje Planina, Slomškov dom, šola, bivša gimnazija in tovarna Impol.

Slika 4: Cerkev Sv. Jerneja okrog leta 1948

(Arhiv Domoznanskega oddelka Knjižnice Josipa Vošnjaka
Slovenska Bistrica)

3.1.3 Intervju z gospodom Maksimiljanom Ozimičem

Gospod Maksimiljan Ozimič je bil med drugo svetovno vojno nemški vojak na Danskem (mama je bila Nemka). Po vojni je dobil delo hlapca na avstrijski kmetiji. V Avstriji je ostal dobri dve leti, nato se je vrnil domov v Slovensko Bistrico. Star je bil osemnajst let.

O življenju po drugi svetovni vojni je g. Ozimič povedal naslednje:

- **Zaposlitev:**

Zaposlitev v povojni Slovenski Bistrici ni bilo težko dobiti. Po vrnitvi v Slovensko Bistrico se je moral takoj zaposliti v Industriji metalnih polizdelkov. Opravljal je dela pomožnega metalurga v mehanski delavnici. Nato je moral na služenje vojaškega roka, najprej v Kraljevo, nato pa še v Kragujevac.

Industrija metalnih polizdelkov, v kateri je bil zaposlen, je rabila veliko zaposlenih, zato so zaposlili hlapce s Pohorja. Plačilo zaposlenih je bilo po navedbah gospoda spodobno. Zaposlitev so v mestu nudile še žage in oljarna, ki je delala sezonsko.

Razširjena je bila tudi lesna industrija z mnogimi žagami, saj se je v Bistrici končala drča. Prav tako so delovale mesnice, nekatere manjše obrti in gostilne. Gospod se najbolj spomni gostilne pri Jagnetu in trgovine Cap.

- **Nacionalizacija:**

Domačija njegove družine je stala na Kolodvorski ulici, ki pa jim je bila po vojni zaradi nacionalizacije odvzeta. Večino stanovanj so ljudem odvzeli, zato so jih morali kasneje odkupiti nazaj. Enako se je dogajalo z manjšimi obrtniki. Privilegij do nakupa stanovanj so imeli bivši partizani.

- **Prehrana:**

Največ je bilo kruha in domačih pridelkov, drugih stvari je primanjkovalo. Živila so bila na živilske nakaznice ali karte, sistem pa je bil precej neurejen. Po drugi strani gospod ni čutil pretiranega pomanjkanja, saj je kot hlapec v Avstriji na veliki kmetiji vedno imel obloženo mizo.

- **Prevoz:**

Gospod je najpogosteje uporabljal kolo, s katerim se je vozili tudi do Maribora. Na cesti je bilo mogoče opaziti le nekaj avtomobilov, zelo pomemben prevoz pa je bil tudi vlak. Iz Bistrice je vozil tudi avtobus, ki pa se je ustavil zgolj dva do trikrat dnevno.

- **Odnos do cerkve:**

V šoli so imeli v učilnicah križ, pred poukom pa so zmeraj zmolili Oče naš. Ljudje so kljub nasprotovanju sistema še zmeraj hodili k maši.

- **Markantne stavbe:**

Gospodu Ozimiču so iz povojnega časa najbolj ostale v spominu banka, letno telovadišče, sodišče, Slomškov dom, samostan, rotovž in sirotišnica.

3.1.4 Intervju z gospodom Miranom Tolarjem

Gospod Miran Tolar je arhivar podjetja Impol.

O podjetju Impol po drugi svetovni vojni je g. Tolar povedal:

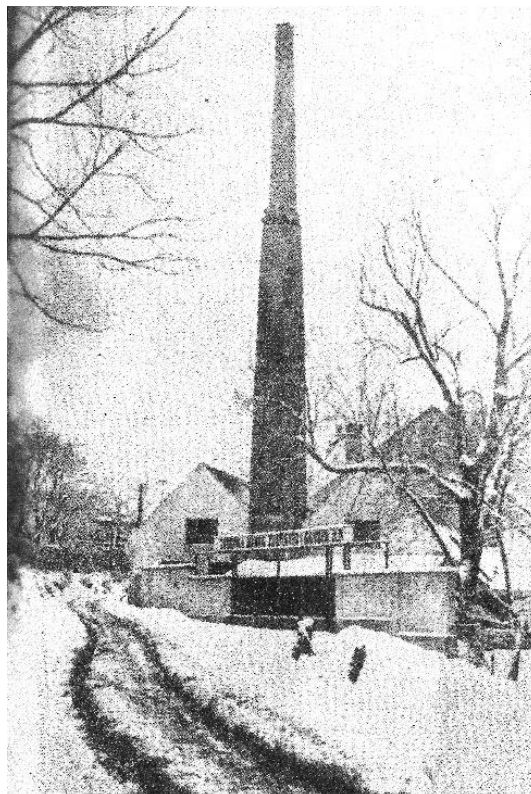
Od leta 1924 do 1945 je bil lastnik tovarne delniška družba Zugmayer-Gruber, ki je proizvajala izdelke iz bakra, medenine in bron. Med vojno so partizani v noči s 4. na 5. julij leta 1944 poskušali tovarno zažgati. Dva dni pozneje so minirali strojnico v tovarni in jo 16. julija ponovno napadli, vendar je nemška vojska napad odbila.

Po drugi svetovni vojni je 24. maja 1946 sledil prenos podjetja Zugmayer-Gruber v last Federativne ljudske republike Jugoslavije. Tovarna je bila nacionalizirana.

31. decembra 1946 je vlada FLRJ ustanovila podjetje z nazivom Industrija metalnih polizdelkov Slovenska Bistrica. Direktor podjetja je postal Milan Stepišnik, za direktorja pa ga je imenovala vlada FLRJ.

Do leta 1950 se je razširil proizvodnji program na valjane izdelke in žice iz bakra, medenine ter bron. Od leta 1950 je sledila postopna preusmeritev proizvodnje bakra, medenine in bron. V letu 1950 so izdelali skupno 13.000 ton polizdelkov, med njimi le nekaj čez eno tona aluminijevih. Istega leta so delavci prevzeli tovarno v upravljanje (uvedba samoupravljanja), s tem pa se je pričelo v tovarni obdobje načrtnega razvoja.

31. decembra 1964 je bilo z odločbo vlade FLRJ ustanovljeno podjetje Impol.

*Slika 5: Industrija metalnih polizdelkov Slovenska Bistrica
leta 1946*

(Arhiv Impola)

3.1.5 Intervju z gospodom Viktorjem Ajdom

Gospod Viktor Ajd je vodja vodniške službe na Zavodu za kulturo Slovenska Bistrica in je kustos na bistriškem gradu.

O bistriškem gradu po drugi svetovni vojni je g. Ajd povedal:

- **Bistriški grad:**

Grad je bil v prvih petih letih po vojni nacionaliziran. Prav tako je bil popolnoma izropan. Stvari, kot so pohištvo, slike in ostala oprema, so izginile iz gradu. Nekaj so jih prodali v različne muzeje in galerije, nekaj stvari pa je šlo tudi v privatne roke.

Grad je bil preurejen v kasarno, kjer je vojska urila svoje vojake. Grad je bil zaprt za javnost, zato ni imel turistov. Kot stavba je bil v dobrem stanju in ni bil potreben prenove. Podrli so le del grajskega obzidja, saj so ljudje kamenje uporabili kot gradbeni material.

Za grofe Attems ni čisto jasno, kaj se je zgodilo z njimi, toda januarja so bili uradno proglašeni za pogrešane. Odpeljani naj bi bili v zapor, saj so bili po krivem obdolženi veleizdaje. Žena naj bi umrla že v zaporu, mož pa je bil viden še kasneje. Ljudje so jih imeli radi.

- **Grajski park:**

Grajski park je bil po vojni deležen slabše usode. Ljudje so drevesa v grajskem parku izsekavali kot gozd, saj so potrebovali les za kurjavo. V času grofov Attems pa so v grajskem parku bili lepi zimski vrtovi s palmami in kakavovci, vinograd in razna igrišča.

- **Odnos do cerkve:**

Ljudje so tudi po vojni hodili v cerkve. Bistriške cerkve niso zapirali ali podirali. V vse bistriške cerkve so ljudje lahko hodili tudi po vojni.

- **Markantne stavbe:**

Kot najbolj vidne stavbe tistega časa je g. Ajd omenil sirotišnico ob Marijini cerkvi, za katero so skrbele nune, žitni stolp, Trg svobode, Narodni dom, hotel Planino ter kino Avguštin.

3.1.6 Intervju z gospodom Simonom Rupnikom

Simon Rupnik se je rodil leta 1928 in je ob koncu vojne štel sedemnajst let. Z družino je živel na Zbelovski gori 41, na kmetiji poleg Južne železnice, ki je potekala med Konjicami in Poljčanami. Njegova družina je bila zelo številčna, osem bratov in mama, oče je umrl nekaj dni pred vojno. Bili so kmetje, redili pa so govedo, prašiče in drobnico ter gojili poljščine.

Slika 6: Družina g. Simona Rupnika

(Osebni arhiv g. Rupnika)

O življenju po drugi svetovni vojni je g. Rupnik povedal:

- **Izobrazba:**

Osnovno šolo je končal leta 1943, zato je šolanje nadaljeval na krojaški šoli v Ločah leta 1946 in se leto pozneje zaposlil v krojaštvu Poljčane. Leta 1948 pa se je udeležil enomesečnega krojaškega tečaja na obrtni šoli, kjer je na koncu končal pomočniški izpit. Gospod je povedal, da so imeli po vojni večinoma vsi možnost izobrazbe.

- **Zaposlitev:**

Kmečki otroci so že s šestimi leti začeli pomagati na kmetiji, predvsem pri paši živine.

Do izpita je tako na domači kmetiji pomagal pri oskrbi živine in obdelovanju polja, ko pa je opravil pomočniški izpit (1948), se je zaposlil v krojaštvu Poljčane, kjer je do 1953 delal kot pomočnik, nato pa se je na mojstrski šoli v Mariboru izšolal za mojstra in se kasneje znova zaposlil v krojaštvu Poljčane.

- **Obvezna oddaja pridelkov:**

Kmetija je bila velika, zato so morali tudi oni oddajati pridelke. Kot večina prebivalstva, tudi oni niso bili zadovoljni, da so morali pridelano oddati.

- **Prehrana:**

Živilske karte so bile zgolj na začetku povojnega obdobja (do leta 1948). Ker so bili kmetje, jim hrane ni primanjkovalo, saj so si jo sami pridelali. Tisti, ki pa zemlje niso imeli, so velikokrat stradali. Živeli so bolj skromno, predvsem v velikih družinah s po desetimi otroki, ki takrat niso bila nobena redkost.

Pogosto so jedli repo, zelje in žgance. Med malico med deseto in enajsto uro so malicali kruh in pili jabolčni sok. Za kosilo so se na jedilniku znašli fižol, razne juhe in solata, za večerjo pa so dobili skodelico mleka in čaja ter kos kruha. Na trgovinskih policah si lahko našel kruh, klobase, sir in maslo.

- **Prosti čas:**

Ker so bili doma na kmetiji, so večino časa pasli živino in delali na polju. Le zvečer so imeli čas, da so igrali črnega Petra ali so se igrali z namiznimi igrami, kot je bila na primer človek ne jezi se. Včasih so tudi brali, predvsem časopis Kmečki glas.

Slika 7: Gostija

(Osebni arhiv g. Rupnika)

- **Prevoz:**

Na cesti si lahko opazil predvsem kolesa. Pomemben je bil vlak, ki so mu pravili konjičan, saj avtobus takrat še ni vozil. Največ so hodili peš.

- **Odnos do cerkve:**

Cerkev jim je kljub zatiranju s strani oblasti tudi po vojni veliko pomenila, saj so bili otroci vzgojeni v krščanski veri. Verouk je bil v osnovni šoli. Po vojni so bili ljudje še vedno verni, saj so bili ljudje kljub komunistični vzgoji navajeni hoditi k maši. Člani Komunistične partije niso smeli obiskovati cerkve.

- **Markantne stavbe:**

V Slovenski Bistrici se je veliko zidalo. Prevladovala so majhne trgovinice, ki so bile mešane, saj si v njih dobil od blaga do raznih živil. Prav tako niso bile samopostrežne. Gospod Rupnik je omenil »fasungo« oziroma mesečni nakup, ko je šel iskat osnovna živila, kot so bila moka in sladkor. Uradniške trgovine v okrajih so bile namenjene zgolj članom Komunistične partije.

4 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Z raziskovalno nalogo sva bolje spoznala obdobje po drugi svetovni vojni. Veliko novega sva se naučila o vsakdanjem življenju: prehrani, prostem času, načinu prevoza ... Bistričanov med letoma 1945–1950.

Ljudje so komaj dočakali osvoboditev mesta, saj so jih grozote vojne močno prizadele. Po svobodi so toliko bolj hrepeneli tisti, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko ali poslani v koncentracijska taborišča. Na splošno se je življenje močno razlikovalo od življenja med drugo svetovno vojno, saj so ljudje mislili pozitivneje kot med nemško okupacijo.

Zaposlitve v mestu ni bilo težko dobiti, saj se je veliko ljudi še vračalo domov s front in iz taborišč, nekaj pa jih je tudi umrlo. Iskani poklici takratnega časa so bili predvsem obrtniški poklici, med drugim čevljar, kolar, krojač in usnjar in tovarniški delavci. Največje potrebe po delavcih so imele Industrija metalnih polizdelkov, EMMI, oljarna, gradbeno podjetje (Granit) in tovarna sanitetnega materiala. Zaposlovale pa so tudi številne trgovinice in gostilni obrati. Zaradi agrarne reforme, ki je po nacionalizaciji oddala zemljo manjšim kmetom, ki so bili zavezani k obvezni oddaji dela pridelka, so zaposlitev dobili tudi številni kmetovalci.

Šolanje je po vojni znova potekalo v slovenskem jeziku. Po osvoboditvi je bila ponovno ustanovljena osnovna šola. Nastale so tudi štiriletna nižja gimnazija, glasbena šola in Kmetijska nadaljevalna šola. Ljudje so se tudi skozi vajeništvo izobrazili za željen poklic.

Prehrana ljudi je bila po vojni racionalizirana. Ljudje so največkrat jedli živila, ki so si jih pridelali doma. Zaradi pomanjkanja ni bilo veliko raznovrstne prehrane, prav tako pa so morali lokalni kmetje določeno količino pridelanih živil oddati v obvezno oddajo. Osnovna živila, kot so moka, sol, sladkor, so bila na živilske nakaznice. Izbira v trgovinah je bila skromna, saj so bile te po navadi manjše z mešanim blagom.

Ker so otroci morali pomagati doma, niso imeli veliko prostega časa. Veliko časa so se z vrstniki igrali na prostem ali so si izdelovali lastne igrače. Tudi odrasli so veliko časa preživeli na polju in v službi, v prostem času so kartali, hodili na plese, v kino ali na gledališke predstave. V Slovenski Bistrici so po vojni delovala številna kulturna društva (planinsko, šahovsko, pevsko, čebelarsko ...), mestna knjižnica in kulturni dom Dom ljudske prosvete.

Najbolj uporabno prevozno sredstvo po vojni je bilo kolo, s katerim so ljudje hodili na delo in v sosednje kraje. Iz Slovenske Bistrice je redno vozil vlak, redkeje pa tudi avtobus, ki je bil počasnejši od lokomotive. Največ pa so ljudje, kljub hitremu napredku vozil, hodili peš.

Cerkev je kljub preganjanju s strani oblasti ostala pomembna opora vernim ljudem. Ti so še vedno hodili k maši. V Slovenski Bistrici so bile tri cerkve. Verouk, ki je bil pred vojno v šoli, je bil po vojni ločen od šolskega sistema. Za člane komunistične partije in učitelje je bil obisk cerkve prepovedan.

Za ljudi so bile najpomembnejše stavbe Slovenske Bistrice Slomškov dom oz. Dom ljudske prosvete, sodišče, sirotišnica ob cerkvi Marije sedem žalosti, hotel Planina, Industrija metalnih polizdelkov, grad in grajska klet, cerkve, oljarna, osnovna šola, nižja gimnazija in manjše trgovinice, ki jih je bilo po vojni veliko.

Za raziskovanje s pomočjo intervjujev sva prišla do naslednjih ugotovitev:

- **HIPOTEZA 1:** Težko bo najti ustne vire.

Hipotezo 1 lahko le delno potrdiva. Našla sva dovolj živih ustnih virov, ki so v raziskovanem obdobju živeli v Slovenski Bistrici. Polovica od najdenih iz različnih razlogov ni želela deliti z nama svojih spominov. Predvidevava, da so vzroki lahko različni, strah pred tem, da se ne bodo spomnili, ali pa bodo spomini znova obudili grozote druge svetovne vojne. Ker je od konca vojne minilo skoraj 80 let, je veliko pričevalcev med leti 1945 in 1950 živelo svoja zgodnja otroška leta, kar je lahko privedlo do pozabe.

- **HIPOTEZA 2:** Ljudje so ohranili vero in so kljub nasprotovanju oblasti hodili v cerkev.

Hipotezo 2 lahko potrdiva, saj sva od intervjuvancev izvedela, da se njihov pogled in sprejemanje katoliške cerkve ni spremenil. Kljub nasprotovanju komunistične oblasti so vsi redno hodili k maši, le da so morali o svojem verskem prepričanju javno molčati. Tudi verouk so vestno obiskovali, vendar so ga po vojni zaradi ločevanja šolstva od cerkve obiskovali v cerkvenih stavbah.

- **HIPOTEZA 3:** V Slovenski Bistrici je bilo po vojni težko najti zaposlitev.

Hipotezo 3 lahko ovrževa, saj sva iz pisnih virov in intervjujev izvedela, da je po vojni v Slovenski Bistrici primanjkovalo delavcev. Po vojni je bila Slovenska Bistrica industrijsko razvita. Največ ljudi je zaposlovala Industrija metalnih polizdelkov Slovenska Bistrica, EMMI, gradbeno podjetje in oljarna. Prav tako so v mestu delovale številne majhne trgovinice in žage. Zaradi številnih smrti zaradi vojne in izginotij ljudi (povojni poboji) je delovne sile primanjkovalo. Na kmetijah so tudi potrebovali veliko pomoči pri delu. Tisti, ki so se vrnili s fronte ali ujetništva, so morali takoj pričeti z delom. Zato je večina prebivalcev kljub starosti in ne glede na delovne izkušnje dobila v našem kraju zaposlitev v vseh gospodarskih panogah.

- **HIPOTEZA 4:** Tudi po vojni je ostala hrana omejena.

Hipotezo 4 lahko potrdiva, saj je bila hrana tudi po vojni v Slovenski Bistrici racionalizirana. Takoj po vojni so bile uvedene živilske nakaznice, kjer je bila zapisana količina določenega pridelka glede na socialni status. Prebivalci so bili razdeljeni v potrošniške razrede glede na poklic in starost. Najmanjša vrednost je bila na nakaznicah za upokojene, največja pa za težke delavce. Poznali so še otroške in družinske. Več je imela družina članov, več živilskih nakaznic je dobila. Od intervjuvancev sva izvedela, da kljub temu da je bila hrana omejena, niso živeli v pomanjkanju. Če so kmetje pridelovali veliko določenega izdelka, jim ga praviloma ni manjkalo. Zelo pomembna je postala tudi blagovna menjava, kjer so prebivalci zamenjali izdelek, ki so ga imeli dovolj, za izdelek, ki jim ga je doma primanjkovalo.

Rezultate najine raziskovalne naloge bi lahko še podkrepila:

Pri delu z raziskovalno nalogo sva ugotovila, da nabor intervjuvancev ni bil pester. Večina je bila kmetov, vernih in pomanjkanja niso čutili. Pri širšem izboru bi lahko intervjuvala delavca, člana Komunistične partije ali duhovnika, kar bi dalo drugačne rezultate. Najine ugotovitve sva lahko povzela le glede na pripravljenost prič na intervjuje.

Predvidevala sva, da bova med pregledom literature našla kaj o vsakdanjem življenju v Slovenski Bistrici, a žal tudi po poizvedovanju v Domoznanskem oddelku mestne knjižnice teh virov ni. Intervjuvanci so bili stari več kot 80 let in v povojnem času otroci ali najstniki in oddaljenost dogodkov lahko ohrani spremenjene ali drugačne spomine.

Pri raziskovanju sva navezala stike z mariborskima muzejema in arhivom.

V muzeju Narodne osvoboditve Maribor bi nama povedali o vsakdanjem življenju ljudi v Mariboru. V Pokrajinskem muzeju sva poizvedovala po predmetih iz tega obdobja in so naju napotili v Pokrajinski arhiv Maribor.

Iz Pokrajinskega arhiva Maribor so posredovali seznam pisnih virov, povezanih s Slovensko Bistrico. Veliko je ohranjenih zapisnikov občinskih sej. Prav tako bi lahko našla kakšno živilsko nakaznico. Vse to bi bilo potrebno v arhivu podrobneje pregledati in raziskati.

Življenje Bistričanov po drugi svetovni vojni ni bilo lahko: racionalizacija živil, travme vojne, primanjkovalje prostega časa ... Ljudje so po dolgih štirih letih dočakali svobodo in mir. Ti vrednoti sta postali za ljudi tisti, ki sta v njih ohranili ponos, delavnost in povezanost. Ljudje so se znašli, večino hrane, če so imeli zemljo, so pridelali sami in presežke zamenjali za drugo vrsto hrane in dobrin. Družine so bile povezane in sosed je priskočil na pomoč sosedu. Službe po vojni ni bilo težko najti in ljudje so radi delali. Tudi otroci so imeli delovne igre, ki so zanje predstavljale zabavo. Iz najpreprostejših materialov so izdelovali igrače in najraje so imeli igre v skupini. Intervjuvanci so povedali, da so imeli lepo otroštvo.

Ob pisanju raziskovalne naloge sva začutila, zakaj Lukov dedek še dandanes med vrednotami najbolj ceni mir. Nam, mladim, je mir nekaj samoumevnega in najino otroštvo je lepo in brezskrbno. Zahvala zanj gre najinim prednikom in tistim posameznikom, kot je Lukov dedek, ki še dandanes trdijo, da nič ni boljšega kot mir.

5 VIRI

a) Pisni viri

Cvirn, J. (1999). *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Fišinger-Jelen, J. (2004). *Ne umiramo samo ljudje, umirajo tudi hiše in vasi: spomini in pričevanja o Zgornji Bistrici*. Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo.

Ivanič, M. (2001). *Kratka ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Svet knjige.

Matjašič, M. (1990). Slovenjebistriško v prvih mesecih obljubljenе svobode leta 1945. V J. Čar, J. Koropec, V. Osojnik in F. Šerbelj (ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica II* (str. 283–289). Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije in kulturna skupnost občine Slovenska Bistrica.

Penič, L. (1983). Okupacija in narodnoosvobodilni boj. V J. Čar, J. Koropec, V. Osojnik, I. Sernek in F. Šerbelj (ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica I* (str. 391–430). Ljubljana: Skupščina občine in Kulturna skupnost občine Slovenska Bistrica.

Pogorevc, E. (1983). Razvoj šolstva v Slovenski Bistrici. V J. Čar, J. Koropec, V. Osojnik, I. Sernek in F. Šerbelj (ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica I* (str. 311–327). Ljubljana: Skupščina občine in Kulturna skupnost občine Slovenska Bistrica.

Razpotnik, J. M. in Snoj, J. (2005). *Raziskujem preteklost 9*. Ljubljana: Rokus.

Smole, U. (2009). Talija pod bistriškim soncem med leti 1945 in 1985. V S. Gradišnik, M. Gspan, V. Osojnik, A. Senegačnik, F. Šerbelj in H. Žagar (ur.), *Zbornik občine Slovenska Bistrica III* (str. 711–734). Kranj: Zavod za kulturo Slovenska Bistrica.

Šulenta, J. (2007). *Kulturna zgodovina mesta Slovenska Bistrica z okolico*. Maribor: diplomsko delo.

Žigon, R. (1971). *Slovenska Bistrica 1941–1971*. Slovenska Bistrica : Skupščina občine.

--- *to je Impol : [1825–1975]* (1975). Slovenska Bistrica: Impol.

b) Internetni viri

Długołęcki, P. (2012). *Konec druge svetovne vojne*. Pridobljeno 3. 2. 2019 s https://lubiana.msz.gov.pl/sl/c/MOBILE/news/konec_druge_svetovne_vojne

Impol (2015). *Publikacija 190 let – Impol*. Pridobljeno 8. 2. 2019 s www.impol.si/files/default/publikacija%20190_splet.pdf

Pajak, T. (2010). *Možnosti razvoja turizma v občini Slovenska Bistrica*. Pridobljeno 18. 2. 2019 s <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?lang=slv&id=109137>

Perko, F. (2019). *Unec – osnovne živilske nakaznice*. Pridobljeno 3. 2. 2019 s <https://stareslike.cerknica.org/2019/01/12/1945-unec-osnovne-zivilske-nakaznice/>

Zadnikar, A., Grden, T. in Milošič, P. (2018). *Slovenci v prvem desetletju po drugi svetovni vojni*. Pridobljeno 8. 2. 2019 s https://dijaski.net/gradivo/zgo_ref_slovenci_v_prvem_desetletju_po_drugi_svetovni_voini_01

Zgodovina deviznih tečajev 1945 – 1998. (b. d.) Na www.bsi.si. Pridobljeno 9. 11. 2018 s <https://www.bsi.si/statistika/devizni-tecaji-in-plemenite-kovine/zgodovina-deviznih-tecajev-1945-1998>

c) Ustni viri

Intervju z g. Edmundom Pogorevcem, izveden 15.11. 2018.

Intervju z go. Justo Kajnč, izveden 5. 2. 2019.

Intervju z g. Maksimiljanom Ozimičem, izveden 19.12. 2018.

Intervju z g. Miranom Tolarjem, izveden 17.1. 2019.

Intervju z g. Viktorjem Ajdom, izveden 5.12. 2018.

Intervju z g. Simonom Rupnikom, izveden 16. 2. 2019.

d) Naslovnica

Slika: Poštna znamka iz leta 1950 (osebna zbirka gospoda Rupnika)

6 PRILOGA

6.1 Vprašanja

Za intervjuje sva uporabila naslednja vprašanja:

- Koliko ste bili stari po vojni?
- Kje ste živeli?
- Kakšne so bile možnosti zaposlitve v povojni Slovenski Bistrici?
- Kateri poklici so bili najbolj iskani?
- Kako je potekalo šolanje?
- So imeli vsi možnosti izobrazbe?
- Kaj ste delali za preživetje?
- Kako je izgledalo vaše delo?
- Kaj ste počeli med prostim časom?
- Kaj so počeli otroci in kaj odrasli?
- Kaj je bilo najpogosteje na vašem jedilniku?
- Katero hrano si lahko našel na trgovinskih policah?
- Katerih dobrin je bilo najmanj? Kako ste jih nadomestili?
- Katera prevozna sredstva si lahko takrat najpogosteje opazil na cesti?
- Sta vam vera in cerkev veliko pomenila?
- Katere stavbe našega mesta so bile za vas pomembne in zakaj?